

KANNADIG

IMBOURC'H

Kelaouenn Emglev An Tiegezhioù niv. 71 Mae-Mezheven 2011 Priz : 2,5 €

Meuleudi d'an Harzoù

“Pa vezer gwriaziennet mat en e zouar, e c'heller neuze daremprediñ dinec'h an estren, ha pa ne ouzer ket piv ez eur, ne vezer ket en e vleud gant an dud, ha da gentañ ganeomp-ni hon-unan”.

Da zeiz va deiz-ha-bloaz diwezhañ e profas din va mab pladenn ziwezhañ ar ganerez vreizhat Nolwenn Leroy, talbennet “Bretonne”. Kement a vrud he deus gounezet gant ar bladenn-se er meziennoù, e Breizh kement hag e Bro-C'hall, ma n'eus ket ezhomm kefloenañ¹ anezhi amañ. Lavarout a rin hepken ne gredan ket e c'heller arvariñ war kewerded² he c'hantaezad³ evit Breizh, gant an dibab a ganaouennoù he deus lakaet war ar bladenn-se, evel *Karantez vro* gant Anjela Duval, *Bro gozh va zadoù*, *Je ne serais jamais ta parisienne*, *Rentrer en Bretagne...*

Brud a-walc'h he devoa tapet e Bro-C'hall evel kanerez evit en em santout dieub d'en em dreiñ da vat ouzh he bro c'henidik evit he c'hlodveuriñ. Bez' ez eo moarvat an emzalc'h-se en deus displijet kement d'ar meziennoù parizian o deus taget anezhi en un doare garv, pa gave dezho marteze e skope er soubenn, pe e tante an dorn he devoa maget anezhi betek-henn. Ouzhpenn-se e fell din lavarout on bet plijet gant pladenn Nolwenn Leroy, he mouezh kaer ha sklaer, hag ar sonerezh dispar a ambroug komzoù ar c'hanaouennoù. Hogen, tri ger er ganaouenn ziwezhañ o deus distanet un tammig va flijadur. Er ganaouenn-se, *Rentrer en*

Bretagne, ez eus ar frazenn-mañ : “*J'ai appris à aimer l'univers, haïr les frontières*”.

Evidon-me e torre an tri ger-mañ an aergelc'h a evode eus ar bladenn, gant “*Karantez vro*” da skouer, pe “*Je ne serais jamais ta Parisienne*”, rak hep harzoù n'eus ket a Vreizh, hag ar gerioù-se a ziskare pe d'an nebeutañ a rae da vennozh ar ganerez koll un tammig eus e nerzh pa felle dezhi haeriñ ez eus ur gwir bobl vrezhon e Breizh ha lorc'h enni bezañ perzhiiek enni.

Abaoe derou an denelezh o deus an dud savet harzoù evit en em zifenn, diouzh elfennoù an natur : an avel, ar glav, ar riv, ar wrez..., diouzh al loened gouez, diouzh an dud all ivez a c'helle o zagañ, laerezh o feadra, ha zoken o lazhañ, setu perak e lakaent mogerioù en-dro d'o zi ha difennoù en-dro d'o c'hêriadennoù.

Pezh a oa mat evit an hiniennoù a oa mat ivez evit ar meuriadoù, ar broadoù. Warlene ez eus bet e Breizh un diskouezadeg war vale evit degounañ ha lidañ marzoù Breizh hag o c'hastelloù-kreñv. Diouzh Felger en Norzh betek Klizun er C'hreisteiz, ez eus un daouzek bennak a gestell-kreñv a zifenne dugelezh Breizh diouzh skloufoni o amezeion c'hall, bepred arloupet da vrasaat o ziriad diwar-goust ar re all. Soñj am eus c'hoazh da vezañ bet gweladennet warlene kastell-kreñv Oudon e Bro-Naoned, war ribl ar stêr Liger, bet dalc'het gant tiegezh Alan Malastreg, feal etre ar fealañ gwizion Dug Breizh. Hag ar plac'h yaouank a ambrouge hor strollad gweladennion hag a zisplege deomp istor ar c'hastell, da ziskleriañ lorc'h enni : “E Breizh edod amañ, edo Frañs en tu all d'ar stêr.

¹ Kefloenañ : *présenter, faire connaître...*

² kewerded : *sincérité*.

³ Kantaezad : *sentiment affectif*.

Bez' e tiffenne ar c'hastell-kreñv-mañ harzoù Breizh ; taolioù kanol a veze eskemmet dreist d'al Liger, gant kastell Champtoceaux, dalc'het gant ar C'hallaoued. Hogen n'eus ket mui a gastell Champtoceaux (skrivet *Châteauceaux* gwechall), a resisaas, distrujet eo bet betek ar maen diwezhañ, gant ar gêriadenn a oa en-dro dezhañ, e 1420 gant Yann V Monforzh, evel kastiz da vezañ bet dalc'het prizoniad ennañ e-pad mizioù.

Kement-mañ a ra din eñvoriñ ul levr em eus lennet n'eus ket pell, gant Régis Debray : *Eloge des frontières*, (Meuleudi d'an harzoù) Gallimard, 2010. Un tammig stambouc'het eo al levr hervez pluennerezh ar skrivagner - testenn ur brezegenn graet gantañ er Japan ez eo -, hogen un diverrañ krennus a zo war bajenn 4 golo al levr : “*E Bro-C'hall kement tra a-bouez, kement tra a gont a vez diskleriet “diharzoù”. Ha mar befe an diharzouriezh (sans-frontiérisme) un touell, un dec'hadenn, ul laoskentez ? E pep lec'h war ar voull-zouar, hag a-enep d'ar pezh a c'hortozfed, e vez savet pe adc'hanet hen harzoù pe harzoù nevez. Ar gwirvoud eo. Evel European mat e tibaban lidañ pezh a vez ranngalonus evit tud all : an harzoù, evel louzoù a-enep kleñved-red ar mogerioù*”.

Souezhus eo klevout an dra-se a-berzh un den bet o stourm evit ar *Révolution* gant Che Guevara e Bolivia, bet preizhet e miz Ebrel 1967 gant nerzhioù-lu Bolivia, ha bet toullbac'het e-pad pevar bloaz er vro-se. Tud o deus lavaret e oa broudargad diouzh e berzh (al levr), hogen abaoe strouezhegi Bolivia en deus bet amzer d'ober al liamm etre an Dispac'h, an diharzouriezh (bet diwanet ha pennlusket e dibenn an eil brezel-bed hervezañ, evit ma ne vefe ket mui a vrezel, sañset) hag ar vedelouriezh. An Dispac'h Gall, ha ne voe ket un darsav trumm (ne oa nemet un douar-teil strujus evit se, gant Teñzor ar Roue bet goullonderet gant ar skoazell bet roet gantañ da vrezel dizalc'hidigezh Amerika) a voe gouleviet ha pennlusket gant kevredigezh kuzh an *Illuminati* ma oa enni darn eus bankerion brasañ Europa.

Egin kentañ ar vedelouriezh eo bet an Dispac'h Gall e gwirionez, ha Victor Hugo, genaoueg servijus d'e enebourion, evel ma vez lavaret hiziv, da skrivañ en e varzhoneg “*Ô soldats de l'an II*” : “*La Liberté sublime emplissait leurs*

*pensées*⁴. *Flottes prises d'assaut, frontières effacées* [...] *Et les trônes, roulant comme des feuilles mortes, se dispersaient au vent !* ». Evit pezh a sell ouzh an harzoù diverket e ouzer e Breizh pezh a zo bet diouto. E-pad tost daou gantved n'eus ket bet anv a Vreizh, diverket he harzoù diavaez ha bevennoù diabarzh he broioù hengounel, hogen krouet e voe harzoù nevez, evel ma lavar Régis Debray, pemp departamant⁵ e Breizh, evit ma vefe aesoc'h reoliñ hag adventrezhañ⁶ ar boblañs. Ha pa voe, en diwezh, keal da grouiñ rannvroioù er C'hwec'hkogn, ha ma voe adc'hanet an anv Breizh, ent-kefridiel, ne voe ket evit adsevel Breizh evel ma oa daou gantved a-raok, ur bempvedenn eus he ziriad a voe distaget diouti, evel ma ouzer, gant ur voger Berlin da hêrezh, war ar marc'had.

Mard eo bet c'hwitet war e daol a-benn ar fin gant an Dispac'h Gall ez eo evit un darn vat en abeg da c'harventez, da c'houezoni an doareoù rediezh implijet : re a wad, re a dud drouklazhet, dibennet pe beuzet a-vil-vern evel e Naoned, an dispac'h a lonke zoken e-unan e vugale. Goude-se, ez eo bet kemmet o doareoù-ober gant ar vedelourion babelian : gwezhiañ⁷ dre gaer a voe ar ger-stur, ensilañ kement korf kenframmet : ar skol, ar skol-veur, ar meziennoù, ar skiantoù, an embregerezhioù, ar barnerezh, an Iliz... evit o gourzhtreiñ⁸ tamm ha tamm, ha degas ar pobloù, dinerzhet en o youl stourm, breinet en o stuzioù dre levezon ar meziennoù dindan gazel-gae, da zegemer hiziv o mennadoù bedelour, hep ersav heverk diouzh o ferzh.

D'an 2 a viz Mae e oa bet pedet an didec'hadus Jacques Attali gant Télé-Matin war France 2, ha dazaterset gant ar c'helaouenner Roland Sicard. Eus bedelouriezh ha gouarnamant bedel e voe keal gantañ evel-just. Displegañ a reas penaos e vefe aes a-walc'h krouiñ ar gouarnamant-bed-se dre vodañ tri aozadur : FMI, OMC, G20. Ha Roland Sicard da eilgeriañ : met petra a rit eus ar Stadoù ? Ha J. Attali da anzav (restañ a ran

⁴ Ar Vrezhonek enluet dre an nerzh en arme-se a zlee soñjal kentoc'h : Pegoulz e welin en-dro va bro, va zud, va mignonned, va muiañ karet, mar n'on ket lazhet a-raok ?

⁵ Ar mac'hvred-se d'an harzoù nevez a vountas Napoleon da grouiñ departamantoù dre Europa a-bezh : *Bouches de l'Elbe, Bouches du Rhin, Bouches de l'Ebre, Sambre et Meuse...* pezh a ra hiziv levezon ar c'hoarioù-skinwel pe ar re a vourr gant ar gerioù-kroaz

⁶ Adventrezhañ : *reformater*

⁷ gwezhiañ : *agir*.

⁸ Gourzhtreiñ : *subvertir*.

diouzh va eñvor) : disteraet a galz eo bet hiziv roll ar Stadoù, gant ar vedelidigezh ez eo ar gevredigezh varc'hadourel a c'hourc'hemenn dreist-holl. Laosket e oa ar ger !

D'ar 24 a viz Mae e oa pedet d'an hevelep skingasadenn Arnaud Montebourg, danvez-kevezer evit kent-dilennadeg ar PS gall a ginnige e levr-programm : "*Votez la démondialisation*". Etre an holl gomzoù distaget fonnus gantañ, em eus komprenet ne oa ket a-du

evit lezel ar gevredigezh varc'hadourel-se da ren aferioù ar bed, hag e kinnige, e-lec'h kenderc'hañ marc'hadourezhioù 20000 km ac'hale, ha foranañ gremm, a vanko a-benn nemeur forzh penaos, evit o degas en hon tiez, e oa poellekoc'h o c'henderc'hañ en hor broioù. Setu komzoù fur em eus soñjet, hag unan all o kavout marteze n'eo ket dic'hizet c'hoazh an harzoù.

Donwal Gwenvenez

Arbennerezh a goustiañs

E miz kerzu 2010 e oa deuet er-maez al levr « *L'expulsion des congrégations, un cas de conscience pour l'Armée - Les événements de Plöermel - 1904* » gant Sabine Garnier, 352 p.

Un danevell reuziek ez eo, eus degouezh pemp ofiser a nac'has sentiñ ouzh politikerezh enep-kloer Combes hag ar frankvasonerezh pa voe roet urzh dezho da gas kuit Breudeur Ploermael diouzh... Ploermael, just-a-walc'h, e-lec'h m'emañ bepred ti pennañ an urzh. Eus ar mare-se n'anavezer, e Frañs penn-da-benn, nemet an degouezh-mañ a nac'hidigezh-sentiñ a-stroll en arme. Pemp ofiser a zaeas ar Stad C'hall enep-kloer, hag a lakaas evel-se, kement-se a ouient ervat pa zivijont hen ober, un termen d'o red-micher en arme.

Setu amañ anvioù an dud hael-se : ar gabitened Morel ha de Beaudrap, al letananted de Torquat, Boulay de la Meurthe ha Boux de Casson. Barnet kriz e voent eta da heul o frosez dirak « *Lez-vrezel* » en Naoned, rak ar Stad C'hall ne c'helle ket risklañ ez afe ofiserion all d'o heul : pevar miz toullbac'h a dapjont, ha dreist-holl e voent torret diouzh o c'harg a ofiserion.

Da heul e gabiten Roger de Beaudrap ez eas al letanant François de Torquat⁹ d'ar C'hanada, en Alberta, da ziazezañ ur ranch, « *Ranch Jeanne d'Arc* », un anv arouezius maz eus unan. Er c'hontre-hont e kaved evel-se kalzik noblañsoù pe/ha milourion c'hall, bet kuitaet Frañs ganto en abeg d'ar gwaskerezh enep kristen. Etre 1904 ha 1908 e c'hellent krediñ marteze e vefe bet tu dezho reiñ buhez d'un drevadenn gristen gall, a-hont, e kornog ar C'hanada. Buan-tre avat, e voent beuzet gant ar saoznegerion.

⁹ Un tiegezh eus Parame (bro Sant-Maloù).

P'o defe gellet dont da vezañ ofiserion a renk uhel¹⁰, de Beaudrap ha de Torquat a oa divroidi deuet da vezañ...paotred-saout ha ...kigerion zoken, rak ur stal a zigorjont er gêr damdost, Trochu¹¹, da werzhañ ar c'hig a genderc'hent div wech ar sizhun. E 1910 e timezas François gant merc'h e vignon, Madeleine de Beaudrap. Tri a vugale o devoe. Pa darzhas ar Brezel-Bras ez eas en-dro en arme c'hall evel soudard ordinal da zifenn « *ar Vammvro* » hag e voe lazhet d'an 9 a viz Mae 1915, hag eñ 36 bloaz nemetken...

Mat eo degas amañ tammoù eus an diskleriadennoù-difenn a voe graet gant an damallidi en o frosez, digarez da brederiañ hon-unan :

- Al letanant François de Torquat de la Coulerie : « *An aberzh eus va meiz hag eus va buhez am eus graet d'ar vro. Met ne c'houlenn ket ar vro diganin an aberzh eus va c'houstiañs hag eus va enor. Abaoe pell em boa graet va soñj chom hep mont a-enep d'am c'houstiañs. Neuze em eus nac'het sentiñ ouzh ar rekizisyon sivil* ».
- Al letanant Boux de Casson : « *Un den leal ne c'hell ket soñjal en un doare hag ober en un doare all* ».
- Ar c'habiten Roger de Beaudrap : « *Kendrec'het evel ma oan em boa doñjer evit ar pezh a c'houlennet diganin ober. Ha m'em befe da sentiñ ouzh va santadoù hag ouzh va c'hredennoù hepken, e tegemerfen an damalladenn a reer din, hag an holl heuliadoù*

¹⁰ Breur François de Torquat, Louis, a voe Jeneral. Dre se e oa bet fuzulhiet e 1944 gant an Alamaned, seul-vui m'edo o chom e ti e vab-kaer André de Neuville, e Maner Rosgrand Redene, a oa ur greizenn rezistanserion. Kement-se evit merkañ ez eo bet a viskoazh an tiegezh de Torquat servijerion leal da Vro-C'hall, a rummad da rummad, ha bremañ c'hoazh... Met ul lealded « untuek » e degouezh François de Torquat !

¹¹ An tolead a oa bet prenet e 1903 gant mab ar Jeneral Trochu, Armand Trochu. Un tiegezh diazezet mat e bro Sant-Maloù. An Aotrou beleg Trochu an hini eo a grouas ar gazetenn « Ouest-Eclair ».

anezhi, hep tamm keuz ebet, ha n'en em zifennfen ket zoken¹²."

E 1904 eta ez eus bet tud kalonek a-walc'h evit enebiañ en arme ouzh ar Stad Vac'hom dre an arbennerzh a goustiañs.

Hiziv an deiz ez eus c'hoazh tud kalonek a-walc'h evit hen ober war dachennoù all. Nevez 'zo e oa bet anv eus Philippe Isnard, ur c'helenner Istor-Douaroniezh ha «*Deskadurezh Keodedel*». Tamallet e oa bet dezhañ bezañ bet komzet a-enep ar sioc'hanadurioù.

¹² Moarvat ez implijas an doare-divizout el lavarenn-mañ dre ma oa a-hent-all intañv ha c'hwec'h a vugale dezhañ.

Bez ez eus ivez skouer an amiegezed. Evit poent, daoust da levezon ar sioc'hanerion, ez eo deuet abenn an amiegezed da virout ar gwir, en anv an arbennerzh a goustiañs, da nac'h kemer perzh e sioc'hanadurioù, da nac'h reiñ pilulennoù-sioc'hanañ ha zoken da nac'h reiñ ordrenañsoù-hilastaliñ.

Ar Pab e-unan en doa galvet apotikerion Italia d'an arbennerzh a goustiañs hag evel-se o doa miret ar gwir da chom hep labourat a-enep pezh a lavar o c'houstiañs dezho. En enep, e Frañs, un apotiker kristen a zo rediet da ginnig en e stal kement tra evit an hilastaliñ anez bezañ kondaonet...

Noël Kernéjo, Niz da F. de Torquat

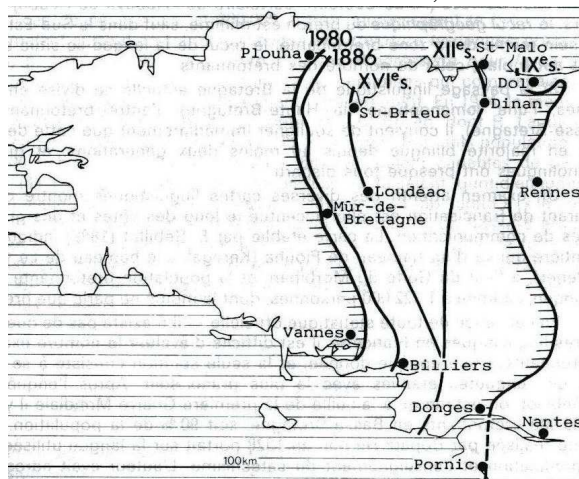
Dibenn ar brezhoneg komzet e Norzh ar Vro-Mitaw

Mar greomp dave da veur a levr a studi war Istor ar brezhoneg, da skouer : *La langue bretonne et ses combats*, gant Roparz Hemon, Skrid ha Skeudenn, 1947, *Destin des langues celtiques*, gant Herve Abalain, Ophrys 1989, *Istor ar yezhoù keltiek* gant Arzel Even, adembannet e 1978 gant Hor Yezh, e welomp e vez anv enno eus meur a linenn yezhvonn¹³ o verkañ kiladenn ar brezhoneg a vare da vare. Div eus al linennoù-se - linenn astennadur brasañ ar brezhoneg war-zu ar Reter en 9^{vet} kantved ha linenn ar giladenn en 19^{vet} kantved - a zo bet termenet gant Joseph Loth (1847-1934), kelenner war ar yezhoù keltiek e Skol-Veur Roazhon. Hervez al linenn gentañ e vije bet enklozet enni Norzh ar Vro-Mitaw da lavarout eo kantonioù St Nikolaz, Gwenvenez-Penfaw, Derwal, Nozieg, Blein, Hierig, Gwenrouet, hogen war-dro ar bloaz 1200¹⁴ e vije bet paouezet da gomz brezhoneg en takadoù-se. Linenn ar brezhoneg en dije kilet betek Redon en tu all d'ar Wilen.

Er mare-mañ ez eus ur rendael war ar genroued a-zivout linenn gentañ Loth ; na vije ket aet a-walc'h war-zu ar Reter, en ur lezel a-gostez, da skouer, parrez Trefieg ha parrez Enorzh-war-an-Erzh, maz eus e-barzh houmañ-diwezhañ dreist-holl, un toullad lec'hanvioù brezhonek, bet meneget gant Jean-Yves Le Moing en e levr *Les noms de lieux bretons de Haute-Bretagne*, Coop Breizh, 1990. War an eil

linenn, hini kiladenn an 12^{vet} kantved n'eus ket a rendael. Koulskoude, e c'hellfe ar c'heal-se bezañ adlakaet er rendael.

Nevez 'zo ez eo bet embannet gant *An Ere*, kelaouenn *Koun Breizh* ur pennad-skrid diwar bluenn ar c'helenner Leon Fleuriot - Doue d'e bardono -, talbennet : « *Petit aperçu sur l'Histoire du breton* ».

Recul de la frontière linguistique du ixe au xxe siècle.

Komz a ra er pennad-se diwar-benn amzeriadelezh emdroadur ar brezhoneg : brezhoneg-kozh (eus ar 5^{vet} betek an 9^{vet} kantved), krenn-brezhoneg (eus an 12^{vet} betek ar 15^{vet} kantved) evit echuiñ gant ar brezhoneg arnevez (eus ar 17^{vet} kantved betek bremañ), hag eus an doare maz eo bet azasaet ar skrivadur evit heuliañ emdroadur an distagadur. Bez' e lavar Léon Fleuriot da skouer :

« *E Breizh-Uhel ez eo bet miret roud an distagadurioù kozh-se gant al lec'hanvioù a zo bet sonnet d'an amzer maz eo bet steuziet enno ar brezhoneg*, ». Neuze, diouzh an doare ma vez skrivet al lec'hanvioù-se e c'hellfemp lavarout betek pegoulz ez eo bet komzet ar brezhoneg el lec'hioù-se.

Testeni al lec'hanvadurezh

Gant haeradennoù Leon Fleuriot e c'hellfe neuze bezañ adlakaet er rendael ar mare ma voe paouezet da gomz brezhoneg, da skouer, er Vro-Mitaw, en he rann Norzh. En ur ziskenn war-zu Ledenez Gwenrann, ez eo disheñvel an traoù, peogwir e ouzer ez eo bet dalc'het eno d'ar yezh kalz pelloc'h, betek derou an ugentvet kantved. Aet eo da Anaon an

¹³ Yezhvonn : *frontière linguistique*.

¹⁴ Gwelout ar gartenn tennet eus levr levr Hervé Abalain a embannomp ; ur gartenn all a gaver war Wikipedia/Haute-Bretagne a verk al linenn-se 1200 gant ur vevenn un tammig disheñvel, nemet evit bevenn Redon

diwezhañ lostyezherion¹⁵ etre 1960 ha 1970, e kêriadenn Tregate e parrez Bazh, e-lec'h ma veve an dud dreist-holl diwar gounezerezh an holen.

Taolomp ur sell war an emdroadurioù-se

En 11^{vet} kantved e teu an “o” da vezañ “u” e lod gerioù, da skouer : “mor” (meur) a zeu da vezañ “mur”, pezh a gaver e “Coismur” (koad-meur) e Derwal ha “Raumur” (roz-meur) e Pirig ; ar gourfennc’her “oc” a zeu ivez da vezañ “uc”, da skouer : “Meluc” e Faw-Breizh, diouzh “Maeloc” (sant-paeron ar vreuriezh ?). Da c’houde e teu “uc” da vezañ “euc”, lakaomp ur c’hantved diwezhatoc’h, hag e parrez Hierig hag hini Saotron e kavomp “Dreneuf” (draeneg) kevatal da “Dreneuc” e Davizeg ha “Dreneuc” e Fegerieg, rak an “f” en dibenn n’eo nemet fazi ur skriver o welout aze ar ger gallek “neuf” ; “Tréguenneuc” ha “Les Drieux” (evit “Lez-Drieuc¹⁶”) e Gwenvenez-Penfaw ; “Cavareux” e parrez Pirig, o tont diouzh un anv-brezel kozh : *Cat-Marchoc* (kad + marc’heg) ; “Melneuf” krennadur eus “Meleneuc” (blev melen) e parrez Itron-Varia Grasoù ; “Clégreuc” e parrez Vay, krennadur eus “Cléguéreuc” (roc’hellek) ; “Treffieux”, e Reter da Nozieg, a zeu eus *Tref-Fioc* (kêriadenn “Fioc”), “Tarradineuf” e Hientieg (hevelep “f” faziiek), a zeu eus an anv kozh “*Treb-Ratinoc*” (kêriadenn ar radeneg) e Kartular Rodon ; “Treveleuc” (kêriadenn “Maeloc”) e Marzhieg ; “Vigneux” de Bretagne, diouzh en anv kozh “Winioc” (gwiniieg), hevelep anv ha “Vignoc”, e kornog Roazhon, skrivet dindan ur stumm o tont diouzh an X^{vet} kantved ; “Trémodeuc” e Moustere-Breizh. Bez’ e verk an holl lec’hanvioù-se en “euc”, e veze komzet brezhoneg eno betek an 12^{vet} kantved, pezh ne vir ket ouzh lec’hanvioù ’zo evel “Foussoc” (lec’h paot ennañ ar fozioù), kêriadenn eus Kambon, pe “Cavaro” evit “Cavaroc” e S^{lez} Marc’harid-Porzehnezhig, heñvel ouzh “Cavareux” Pirig, pe c’hoazh “Melo” e Bezenez evit “Meloc” da c’houde kouezhadenn ar “c”, koshoc’h eget stumm “Méluc” Faw-Breizh, da vezañ e diabarzh takad ar gourfennc’herioù en “euc”. Da c’houde en deus ar gourfennc’her “euc” troet da “ec” evit chom hep kemmañ betek ar brezhoneg arnevez, un emdroadur na adkaver nemet e ledenez Gwenrann, da skouer : “Mérionnec” ha “Kerguennec” e Gwenrann ha “Trévélec” en Erbignez.

Heñvel evit “mur” (bras-tre) deuet da vezañ “meur”, hag e parrez Trelie, pell-tre war ar Reter, nepell diouzh Naoned, e kavomp “Limeur” (lez-meur), e Blein “Coetmeur”, an hevelep lec’hanv a vez “Coimeur” en Misilhec ha “Coimeux” en Kroazeg. Neoazh, ne vez ket roet gant ar ger “meur” ur meneg

¹⁵ Lostyezherion : *terminals speackers*.

¹⁶ “Drieuc” krennadur eus “dirieuc” (derveneg) o tont eus “diri” stumm all evit “derv”, gwelout “Dirinonn” e Kernev ha “Coat-Diri” e Skaer.

resis war bloaziadur steuziadur ar brezhoneg en tolead, peogwir eo chomet ar stumm “meur” er brezhoneg arnevez.

Ur ger all, “kleuz” (savenn-douar evit enklozañ al logelloù gounezet), a ro an hevelep titouroù hag ar ger “meur”. E derou an 11^{vet} kantved e oa “clud” ar ger, hogen en 12^{vet} e teu an “u” da vezañ “eu” ha war-un-dro ez emdro an “d” da “z” o tont da vezañ “cleuz”. Evel-se e kavomp e Derwal kêriadenn “*La Cleuse*”, hogen ivez unan all anvet “*Les Cleusiaux*” hag a zo ul liester. An hevelep emdroadur a vez kavet gant “*Les Clusions*” e parrez Gourgenew¹⁷ ; ul liester eo ivez. N’eo ket notet an emdroadur “u” en “eu” met emañ hini an “d” e “z”, neuze ez eo al lec’hanv-se eus an 12^{vet} kantved da vihanañ.

Un anv all, kalz deurusoc’h evit hor bloaziadur, ez eo ar ger “koed” (skrivet “coët” pe “couët” el lec’hanvadurezh) ha kalz ez eus bet diouto roet da envel al lec’hioù. Er 14^{vet} kantved, a lavar Leon Fleuriot, e krog “oe” da vezañ “oa” en holl rannyezhoù brezhonek, nemet er gwenedeg, evel-se e teu “koed” da vezañ “koad”, war skouer un toullad gerioù all : “gwed/gwad”, “kroez/kroaz”, “troed/troad”, “loer/loar”, “hoel/hoal”... El lec’hanvadurezh e vez skrivet ar ger “coat” e Breizh-Izel, hervez skrivadur ar c’hrennvrezhoneg, hogen er Vro-Mitaw n’eo ket bet ken eeun an traoù. Gant ar ger “koed” e oa un hengoun a skrivadur, bez’ e veze skrivet “coët” pe “couët”, gant daou bik war an “e” peurvuañ evit diskouez e veze distaget an “t”, hogen gant an distagadur nevez “koad” ne oa ket an hengoun-se, neuze ez eo bet skrivet well-wazh ; da gentañ eo bet “cois”, me gred, bet levezonet gant skrivadur ar galleg ha marteze gant levezon ar ger gallek “bois”, met ivez e c’helle an “s” merkañ un emdroadur “t/s pe “d/z” a vez kavet gant “Coëtziec¹⁸” e parrez Enorzh-war-an-Erzh, evit “Coëdic”. Ar stumm-se “cois” (distaget “kwas” en derou moarvat) a vefe da geñveriañ gant ar stumm “koes” e kerneveureg. Gant an amzer ne voe mui distaget an “s”, neuze hon eus bet ar skrivadurioù “coua”, “coi”). Kavet e vez an darn vrasañ eus ar “c’hoadoù-se” e Norzh ar stêr Izar, adstêr d’ar Wilen. Bez e kavomp “Coisfoux”, “Coisquenay”, “Coitrioux”, “Coisnérons”, e Gwenvenez-Penfaw ; “Lesgoisbaux” (lez + koad + bod) ha “Coismaux” e Mazereg ; “Coisvaux” e Pirig ; “Coiscadin”, “Coisma, ha “Couaveix” e Konkwered ; “Coismur” e Derwal ; “Coisbrée” e Hentieg ; “Coisbrac” e Nozieg ; “Coiscault” St Sulpiz-al-Lanneier ;

¹⁷ La Grignonais e galleg. Ur gumun bet krouet war-dro 1850, ha bet distaget diouzh kumun Vay re vras, gant ur bourk na oa ket en he c’hreiz, na tost. Savet e voe ar bourk nevez e plas ur gêriadenn gozh na chome diouti nemet dismantrou, hag a oa anvet “Gourguenais”. Bez’ e c’hellfe bezañ an anv-den brezhonek-kozh *Wrkeneu* (gour + kenew = “brezelour yaouank”).

¹⁸ Ar c’hemmadur-se, *d/z*, a zo bet kaset betek “j” peogwir e tistager *koajou* e meur a lec’h ha neket *koadoù*.

“Coisnauté” ha “Coiquerel” e Fegerieg ; “Couasmé” e Plouzeeg. “Coëtmour” Blaen (e Norzh an Izar) a oa “Couameur” hervez ar c’hartennoù kozh, ha tud ar barrez a zistag bep tro “kwameu”, n’eus nemet an ermaezidi a zistag “kwetmeur”. War pezh a lavarer e vije bet daskemmet an anv gant ar servij a ra war-dro ar panelloù-hent, ur penn-servij a zlee gouzout ar brezhoneg en dije soñjet ne c’helle “Couameur” bezañ nemet “Coëtmour”.

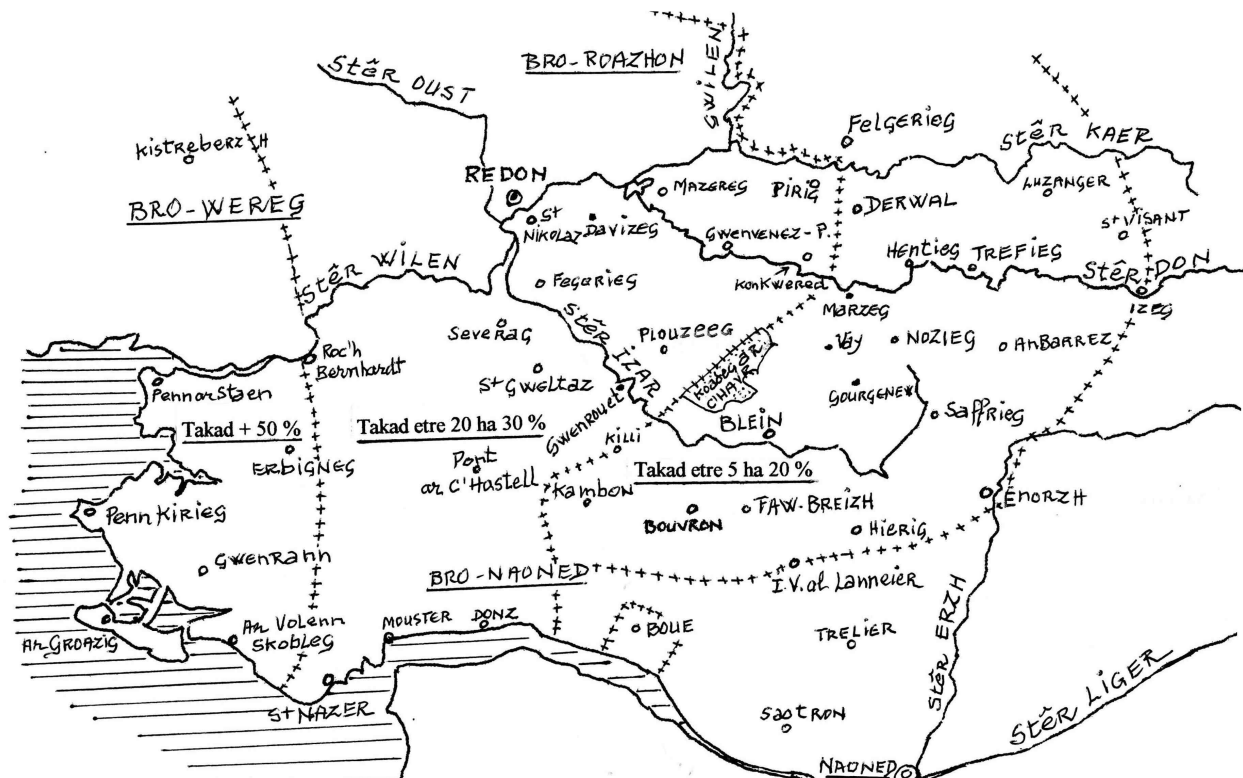
E kreisteiz d’ar Stêr-Izar ez eus memestra un nebeut lec’hanvioù gant “cois”, “coi”, “coua”. Ouzhpenn “Coimeur” Misilheg ha “Coimeux” Kroazeg et kaver “Couassé” (koad + Seeg, diazezer parrez Plouzeeg) e Gwenrouet, “Coispéan” e Severeg, “Coispéan” e Turbal, “Coispras” en Erbigneg,

bihanaat eo Couédan, ha Couétoux a zo ul liester, n’eus nemet gant Coëtreux e c’hellfe sevel ur gudenn.

En tu all da vevennoù al Liger-Atlantel, etrezek an Norzh, n’em eus kavet nemet Coimérais e Baen-Oust, Coipel e Ranneg ha Couacon e Meseg. Forzh penaos n’eus ket kalz lec’hanvioù brezhoneg gant “koed” er parrezioù krec’h-se. A-steud war hedred Pirig ha Konkwered e Liger-Atlantel ne gaver nemet Couégromet en Noe-Gwenn.

Petra dezastum eus ar stummoù “koad”-se ?

Kavet e vezont niverus a-walc’h etre ar stêrioù Izar ha Kaer, o-div adstêrioù d’ar Wilen war ar c’hlann

Dregantad al lec’hanvioù brezhonek etre Gwilen ha Liger
hervez levr Jean-Yves Le Moing

“Coicas” e St Andrev-an-Dourioù, “Coiffi” e Derffieg, “Coislin” e Kambon, “Coisnongle” e Kêranna-Brivet, hogen, forzh penaos, n’eo ket al lec’hanvioù-se ken stank hag e Norzh ar stêr-Izar.

Diouzh un tu all, ez eus memestra lec’hanvioù gant “koed” e Norzh an Izar, hogen savet int bet en un doare disheñvel. Emañ “koed” peurlvuiañ e dibenn al lec’hant : Penhouët (Davizeg ha Fegerieg), Cranhouët ha Raucouët (Konkwered), Tregouët ha Couédan (Plouzeeg), Trigouët (Hentieg), Rigouët (Vay), Licouët (Gourgenew), Licouët (Derwal) Couétoux (Luzanger), Coëtreux (Izeg). Plas ar ger “koed” e dibenn an anv-lec’h a verk ur stummadur eus ar brezhoneg kozh, gant ar ger didermener a-raok ar ger didermenet, neuze ez eo al lec’hanvioù-se kalz koshoc’h eget ar re a grog gant “koad”. Un anv

gleiz. E kreisteiz ar stêr Izar ez eus diouto hogen rouesoc’h ez int. Hag heñvel eo e Norzh ar stêr Kaer. Ar stumm-se “koad” e-lec’h “koed” o vezañ ma n’eo diwanet nemet e-kerzh ar 14^{vet} kantved, ne c’hell ket ar brezhoneg bezañ bet steuziet e kerzh an 11^{vet} hag an 12^{vet} kantved, en toleadoù ma kaver enno lec’hanvioù gant “koad”. Bez’ e ouzer a-hend-all ez eo bet dalc’het pelloc’h d’ar yezh er Su. Er 15^{vet} kantved he devoa melestradurezh Dug Breizh diazezet daou deller-meur evit dastum an telloù, unan evit Breizh brezhoneger hag unan all evit Breizh galloweger. E Bro-Naoned edo seneskaliezh Gwenrann, gant ur seitek bennak a barrezioù a oa enni, e Breizh brezhoneger. Ouzhpenn-se e ouzer ez eus ur gerentiezh kreñv a-walc’h etre brezhoneg Gwenrann ha brezhoneg Gwened, neuze n’eo ket diouzh an tu-se e vo kavet an diskoulm. Al

lec'hanvioù gant “*koad*” en Norzh ne c'hellont ket dont diouzh brezhoneg Gwenrann na diouzh hini Gwened. Diouzh ur brezhoneg all e tleont dont.

Gwastadurioù an Normaned en 9^{vet} ha 10^{vet} kantved

Pa daolomp ur sell war giladenn ar brezhoneg war aodoù Hanternoz Breizh, e vezer souezhet o welout pegen buan he deus ar yezh kollet tachenn diouzh an tu-se, pa veze dalc'het gwelloc'h war aodoù Kreisteiz Breizh. Drastet e oa bet an aodoù Norzh gant an Normaned, ha tec'het kuit e oa Brezhoned an toleadoù-se etrezek ar c'hreisteiz, hag un darn anezho a zo deuet d'en em staliañ sur-mat etre Izar ha Kaer e-lec'h e oa plas evito, hag o kreñvaat evel-se bezañs ar Vrezhoned er rann-se¹⁹ eus Breizh ar Reter²⁰. Un tu eneb ez eus bet d'ar vedalenn-se avat. Diboblet e oa bet aodoù Norzh Breizh. Ur wech trec'het an Normaned gant Alan Veur, ne zistroas ket an dec'hidi d'o bro gent, ha Dug Breizh a c'houlennas ouzh roue Frañs kas dezhañ trevidion frank evit adpoblañ an toleadoù gwastet²¹. Evel-just ne gomzent ket brezhoneg. Setu penaos e oa bet displeget kiladenn herrek ar brezhoneg e Domnonea, gant Taldir Jaffrennoù, en un niverenn eus Gwalarn (niverenn da gavout). Ouzhpenn-se e tisplege e oa e anv-tiegezh a orin germanek, e hendadoù a oa eus an drevidion c'hermanek-se, hogen int a oa bet brezhonekaet.

Testeni ar mitaweg

Mar bez roet an anv “mitaweg” da c'halloweg ar Vro-Mitaw ez eo en abeg d'e berzhioù dibar e

¹⁹ Dregantad al lec'hanvioù brezhonek e kantonioù St Nikolaz ha Gwenvenez-Penfaw, a zo par d'an dregantad a gaver e Ploermael
²⁰ Setu perak marteze e kaver St Eflamm, ur sant eus Bro-Dreger, sant-paeron breuriez Beix e Gwenvenez-Penfaw. Iskisterioù all : ar verb a orin brezhonek “*bouhalë*” (labourat start, gant gred), gant e c'herioù deveret “*bouhalou(r)*”, “*bouhalwer*”, “*bouhalri*”, n'eo anavezet nemet e Bro-Leon, er stumm “*bouc'halañ*”. Emañ ar ger “*triñchin*” (oseille) er mitaweg Norzh, hogen gant ar stumm “*treñchoñ*” hag a denn da stumm ar ger e Bro-Dreger.

²¹ Tud un tolead enk a-walc'h etre Medrigneg, Ilifaw (22) ha Maoron (56) o deus ur pouez-mouezh dibar a ra dezho ruilhañ an “*r*” evel tud an departamant gall Sarta. Orin ar pouez-mouezh-se a c'hellfe bezañ un hêrezh eus an drevidion frank-se enbroet gwechall-gozh.

keñver ar galloweg dre vras. Hogen, e diabarzh ar mitaweg-se ez eus un dibarder all a ra deomp diforc'hañ ar mitaweg e Norzh ar Stêr-Izar diouzh an hini e kreisteiz ar stêr-se. Petra eo an dibarder-se ? Da gentañ ar ger evit envel an “*dour*” : en Norzh e vez “*yaw*”, er c'hreisteiz “*èw*”, ha gerioù evel “*koutê*” (kontell), “*batê*” (bag), “*châtê*” (kastell), “*chapê*” (tog), “*râtê*” (rastell), “*mantê*” (mantell), “*rouchê*” (treujenn) o deus o liester “*koutyaw*”, “*batyaw*”, “*châtyaw*”, “*chapyaw*”, “*râtyaw*”, “*mantyaw*”, “*rouchyaw*” en Norzh, pa vezont “*koutèw*”, “*batèw*”, “*châtèw*”, “*chapèw*”, “*râtèw*”, “*mantèw*”, “*rouchèw*” er c'hreisteiz.

Al liester en “*èw*” ez eus warnañ levezon brezhoneg Gwened : “*boutèù*” (botoù) hag hini Gwenrann “*tamméw*” (tammoù), paz eus war al liester “*yaw*” levezon ur brezhoneg all. Ar gudenn-se a liester disheñvel ne ro ket un deiziad evit bloaziadañ dibenn ar brezhoneg a veze komzet en tolead kensellet gant hor studiadenn, hogen diskouez a ra e oa en tolead-se – etre Izar ha Kaer - Brezhoned a orin disheñvel gant ur rannyezh disheñvel – hini Domnonea lakaomp -, he deus degaset ar stumm “*koad*” e-lec'h “*koed*” a ro tro da verkañ hiziv pegoulz e voe paouezet gant ar brezhoneg en tolead-se. Hervez ma lavar Leon Fleuriot e krog d'en em ziskouez, er 14^{vet} kantved, un emdroadur en holl rannyezhoù nemet er gwenedeg, pezh a ra d'ar ger “*koed*” dont da vezañ “*koad*”. Gorrek e oa an emdroadurioù er mareoù-se ma ne oa na skingomz na skinwel, na skol na levr zoken war ar maez evit bezañ levezonet e berr amzer evel bremañ. Amzer ez eus bet ezhomm a-raok ma vije bet degemeret da vat un doare nevez da zistagañ gerioù 'zo ; ur c'hantved ne voe ket re dezhañ evit bezañ diazezet mat er boblañs. Setu perak e kredan n'eo aet da get ar brezhoneg e Norzh ar Vro-Mitaw nemet e-kerzh ar 15^{vet} kantved, hag ar parrezioù ar muiañ er Reter o deus kollet anezhañ da gentañ evel-just. Evit pezh a sell ouzh al lec'hanvioù gant “*koad*” strewet er parrezioù e kreisteiz ar Stêr-Izar, e tleont bezañ kêriadennoù savet gant Brezhoned o tont eus an Norzh hag a vire o doare dezho da zistagañ.

Yann MIKAEL

Daouzek miz an arouezkelc'h 1/2

C'hwi a zo eus miz ar C'hevelled ? Eus miz ar Skuilher-Dour ez on-me ! Ar seurt kaoz boutin-se, kenderc'het gant an tonkarselladoù poblek, a ziskouez e kreder aes hiziv eo an arouezkelc'h un heuliad digemm war ar rummadoù-tud, ha pa vezer bet ganet en ur miz bennak e vezer dre ret eus ar seurt a glot gant ar miz-se.

Ar gredenn-se, heuliet start gant ar re hegreidik, graet goap outi gant ar re lenne, n'he deus atav ket kalz tra da welout gant gwir ster an arouezkelc'h.

Arouezouriezh

Ma n'eo an arouezkelc'h nemet un heuliad daouzek rummad-tud, perak 'ta e save an Egiptiz o zemplou (arouez eus hollad gouiziegezh ar marevezh-hont) hervez urzh an mizioù-se? Perak 'ta e kaver ken alies keal an arouezkelc'h er skridoù alkimiast, koulz hag e skridoù sakr an holl relijionoù? Petra o deus an "daouzek rummad"-se da welet gant an Divina Commedia pe gant Faustus ? Dre zegouezh hep muiken en deus Leonardo renket an daouzek abostol hervez urzh an arouezkelc'h war e livadenn eus ar Goan Santel ?

Sklaer eo e gwirionez e teu an arouezkelc'h war-wel bewech ma klasker kenurzhiañ kalz skeudennoù evit sevel ur gwel eus an hollved, peogwir ez eus ur gwir yezh anezhañ evit displegañ keal bezañs mab-den en hollved, ha kredapl ez eo ar gwellañ yezh ez eus bet biskoazh evit ar gefridi-se.

Krouet gant an Egiptiz moarvat (daoust ma reer anv en darn vuiañ eus al levrioù istor eus Babulon kentoc'h) ha peurlwellaet gant ar Bitagoriz, ar c'helc'harouezouriezh a zo ur gwir poell-ar-skeudennoù.

Kevredañ Skeudennoù

Drezañ e tizher ur beurunvaniezh a ra ul liamm etre munudoù disterañ ar vuhez pemdeziek hag ar gweloù ledanañ war an hollved. Nijadennoù uhelañ an dec'hmeg a zalc'h un arigrap fetis dalc'hmat, hag ar munudoù ne zislivont ket ar gwel hollek.

An hentenn evit tizhout ar pal-se, dibunet a-hed an amzer gant an hudsteredourion hag an alkimiourien vrudetañ - Morin, Kepler, Paracelsus da skouer- a c'haller diverrañ evel-mañ :

Evit gallout meizañ an hollved en un doare klok, e ranker kevredañ skeudennoù a-vil-vern.

Kuit d'ar c'hevredad ramzel a skeudennoù da vezañ ur pezh meskaj hep muiken, e ranker kaout ur barnverk peurunvan evit kenurzhiañ ar skeudennoù.

Kuit d'ar c'hevredad skeudennoù bezañ ur faltazienn hep ster ebet, ret eo d'ar barnverk bezañ diazezet war ur fed a c'haller gwelout ha stadañ dalc'hmat .

Hag en diwezh, kuit d'ar c'hevredad skeudennoù bezañ ur saviad mekanek ha marv, e tle ar fed-se bezañ ur fed bev, a gemer perzh e fromoù donañ ha gwirionañ mab-den.

Petra ar fed-se? O sellout ouzh an natur war skeul ur bloavezh, e verke hor gourdadou e vez treuzet ganti ur c'helc'hiad fraezh : bleuniadurezh, kresk, ha war-lerc'h emzigenveziñ, digresk.

Ar marevezh kentañ a c'haller rannañ e daou : unan a greskidigezh ar plant, egile a builhentez ar frouezh.

Nevez-amzer a raed eus ar prantad kentañ, hañv eus an eil. An eilvet marevezh a c'haller rannañ e daou ivez : unan a gouezhidigezh, egile a dibuilhentez : amzer-diskar ha goañv. Pep hini eus ar pevar amzer-se a c'haller rannañ c'hoazh e tri isprantad ken fraezh all, a bad en-dro d'ur miz : ur prantad enstaliañ ma teu perzhioù piaouel an amzer da vezañ hewel-oc'h-hewel ; ur prantad uhel ma'z eo hollhewel ar

perzhioù dija ha ma chomont digemm koulz lavaret ; hag en diwezh ur prantad kemmesk, ma c'hoarvez ar c'hemm davet an amzer war-lerc'h.

An tri isprantad e pep amzer

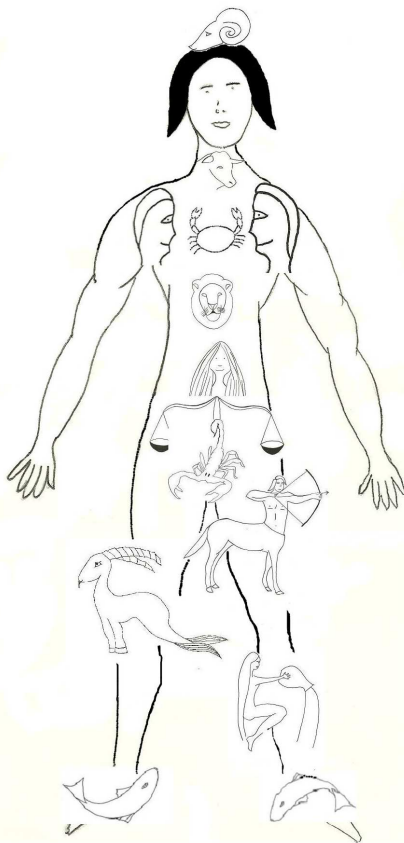
E kentañ isprantad an amzer-nevez da skouer, e kresk ar plant tizh-ha-tizh; en eilvet isprantad en em ziskouezont en o c'haerañ ; en trede isprantad e weler an del o kreskiñ buan, evel pa vefe nerzh ar vuhez o tont eus ar gwiriziennoù hag o tizhout pennoù uhelañ ar plant, o prientiñ donedigezh ar frouezh hag an amzer war-lerc'h.

Peb isprantad (a glot ivez ouzh un dro klok gant al loar en-dro d'an douar) a voe kevredet gant un arouez : da skouer lamm ar Maout a oa arouez nerzh-pignat an tommder e-pad an amzer-nevez ; nerzh-digemm an Tarv a oa arouez kened an isprantad-etre ;

hag ar C'hevelled, ar c'houblad peurvat, a oa arouez lieskementaat an delioù en isprantad diwezhañ. Hag all (sl. ar munudoù izeloc'h).

Ar gourdadou, a oa lemm o sell, a verke ivez penaos ar c'helc'hiad ne oa ket un heuliad hepken, met kentoc'h un daeliad : an isprantadoù enebet an eil ouzh egile war ar c'helc'h a vefe kontrol ivez o ferzhioù, heñvel avat o doareoù-ober. Ma kemeromp miz kentañ an amzer-nevez, da skouer (miz ar Maout), hemañ a ziskouez nerzh-kreskiñ ar plant o pignat ; miz kentañ an amzer-diskar avat a ziskouez an hevelep nerzh o tiskenn. Kontrol eo an daou nerzh neuze, padal int o-daou er mod oberiant. Eilvet miz an amzer-nevez avat a ziskouez puilhentez ar plant ivez, met er mod difiñv; hag eilvet miz an amzer-diskar a ziskouez ar perzh kontrol, rivinidigezh ar plant, er mod difiñv ivez.

Diwar kement-se e komprened bezañs tri mod en natur a heulie an eil egile en hevelep urzh dalc'hmat en natur : ar mod oberiant, graet "penndalc'hel" anezhañ, ar mod difiñv, hag ar mod kemmeskel, displann. An urzh-se a vez heuliet dalc'hmat gant ar

modoù, met kemm a reont ster bewech : evel e barzhoneg brudet Camões, n'eo ket an traoù hepken a gemm, o doare da gemm ivez. An nerzh penndalc'h, da skouer, a oa kefridioù disheñvel dezhañ d'an amzer-nevez, d'an hañv, d'an amzer-diskar pe d'ar goañv, hag hevelep tra evit ar modoù all.

Ster ar c'helc'hiad-bloaz

Ma kemm ster an tri nerzh da bep amzer eo peogwir e labouront war ergorennoù disheñvel; hag an ergorennoù ivez a rank treiñ hag heuliañ lusk ar c'helc'h. Ac'hann keal ar peder elfenn : tan, douar, aer ha dour, pep hini anezho arouez hollad obererezh an natur e pep amzer.

D'an amzer-nevez, da skouer, an nerzh penndalc'h a labour war an elfenn tan, an nerzh digemm a labour war an elfenn douar, hag an nerzh hedro war an elfenn aer; d'an hañv, an nerzh penndalc'h a labour war an elfenn dour, an nerzh digemm war an elfenn tan, hag all. "Danvez" ur miz a glot gant an elfenn anezhañ; ha "doareioù" ur miz a glot gant mod an nerzh. Elfenn benndalc'hel an nevez-amzer (an tan) a zo kontrol da elfenn benndalc'hel an amzer-diskar (an aer). Elfenn digemm an nevez-amzer (an douar) a zo kontrol da elfenn digemm an amzer-diskar (an dour).

Kompren a reer neuze penaos an arouezkelc'h n'eo ket ur rod mekanek hepmuiken ; daeliek eo evit gwir : an nerzh-penndalc'h-o-labourat-war-an-elfenn-tan en em galeta en nerzh-digemm-o-labourat-war-elfenn-douar; houmañ en em lieskement en nerzh-kemmesk-o-labourat-war-an-elfenn-aer, h.a. Ar c'helc'hiad a echu gant an nerzh kemmesk o labourat war an elfenn dour, a arouez just-a-walc'h marevezh "luziet" an diskornañ.

War an arouezkelc'h-se e oa diazezet holl boelladoù daelek hon gourdadoù. *A priori* an holl boelladoù astrologel eo, e c'hall ar c'helc'hiad-se talvezout evit kement tra dindan ren an amzer.

Ac'hann an ezhomm da lakaat elfennoù hag an nerzhioù da glotañ neket hepken gant darvoudoù an natur, met ivez gant re ar gevredigezh, re an hiniennoù pe zoken re an oadvezhioù istorel meur. Ne voe ket krouet ez-mekanez ar reizhadoù nevez-se, ket muioc'h eget a-raok; diwar ar fromoù pouezusañ bevet da bep miz gant an dud, ne lavaran ket. Kreiz an amzer-diskar, da skouer (nerzh digemm o labourat war an elfenn dour), a glote neket hepken gant breinadurezh an delioù war an douar, met ivez gant ar pezh a rae an dud d'ar marevezh-bloaz-se : er marevezh-se e veze dastumet vioù ar yer ha lazhet an anevaled da vezañ debret diwezhatoc'h. Setu perak eo ar miz-mañ, an eizhvet en arouezkelc'h, miz ar Grug, a zo ivez arouez ar c'healioù stag ouzh ar marv, ar c'hemmoù meur, an distrujoù. Memes mod, miz kentañ an amzer-nevez, a c'halve an dud da guitaat o goudorioù ha da zistreiñ d'al labourioù er-maez, a zo ivez arouez forzh pe ober kalonek, forzh pe ober a youl, arouez ar joa stag da forzh pe c'hanedigezh, forzh pe intrudu.

Pep miz en arouezkelc'h a glot neuze gant lodennoù diniver an hollved hag ar vuhez : ur strollad micherioù hag obererezhioù; un angerzh ; un deveizadenn war ar vuhez ; ur rann eus ar vuhez kevredigezhel; lod loened, lec'hioù 'zo ; organoù 'zo er c'horf. Al liamm etre marevezhioù ar bloaz hag organoù ar c'horf a vez graet hervez hevezañs bras pe vihan an organoù-se : mizioù an hañv, da skouer, a glot gant ar stomok hag ar galon, a vez evel broudet e-pad ar marevezh-bloaz-se. Mizioù ar goañv a glot gant al livenn-gein hag an eskern a vez santet muioc'h o bezañs e-pad ar mizioù-se, dreist-holl gant an dud nervus pe remm ganto. (*Da genderc'hel*)

Olavo de Carvalho

Brezhoneg gant **Ewan Delanoy**, tresadenn gant **Viviana Delanoy**

Envorennoù bugaleaj : Sant Brieg

E kreiz-kêr edomp o chom. An ti dres e-tal Skolaj sant Charlez. War-dro ar mare-se eo ivez e voen koumanantet dre vuzhud gant va zad da "*L'Appel d'Ololê*". Lonkañ a raen an niverennoù-se, ar re ziwezhañ eus ar rummad, siwazh, hag o miris ganin atav. C'hwec'h niverenn a netra. Evel un hêrezh e oant. Ur peadra marzhus ha prizius-dreist. Bourrañ a raen gant an holl bennadoù. Evel-se eo e tañvais ouzh danvez Breizh, al lennegezh (istorioù korriganed ha me 'oar-me, e bandennoù-treset) ha dreist-holl istor Breizh. Un tammig brezhoneg a oa strewet dre ar gelaouenn, soñj am eus e kreske va c'heuz da chom dic'houzvez war ar yezh.

Da skol ar Frered straed ar Park ez aen. Paotred hepken. Eno em boe ar chañs vras da ober

anaoudegezh gant an Tad Le Coat, Emmanuel Le Coat. "Manu" a veze graet outañ. Moarvat e ouie un tamm bennak a vrezhoneg peogwir e oa bet ganet e Plouha e 1911. Bez e voe rener laz-kanañ iliz-veur Sant-Brieg etre 1938 ha 1988 : hanter-kant vloaz ! Gant ar beleg-se em eus kejet e-pad seizh vloaz va yaouankiz. Sur a-walc'h en deus bet levezon vras warnon rak tost bemdez e kejen gantañ. E laz-kanañ an iliz-veur e ranked bezañ evit gellout bezañ Bleizig er 5vet Sant Brieg ha pleustradenn-gan hor boa bemdez gantañ e kalatrez ar skol da c'houde merenn. D'ar Sadorn hor boa ivez, gant ar Re Vras, ar re a oa er skolaj pe goshoc'h. D'ar Yaou e veze Bleiziged – hon aluzenner e oa - ha d'ar Sul e veze an Oferenn-Bred, evel-just. Setu e veze brav-kenañ an Oferenn,

ha ne bade ket re bell evidomp rak kalz a draoù hor boa da ober : kanet e veze a-hed an Oferenn. Evel-se ec'h ouzon kanañ an Ordinal e latin, war meur a don, hervez ar mare eus al liturgiezh : Kyrie, Gloria, Credo. Evel-se e-pad seizh vloaz. Kroget 'm boa, evel ar re all, gant gwiskañ ur soutanenn ruz gant ur sourpiliz, ha bloaz goude e veze lid “*gwiskadur ar gamz*”, paeroniet gant unan eus ar baotred koshañ. Meur a hini ac'hanomp a zo aet da veleg. N'eo ket souezh : un aergelc'h eus ar re wellañ a oa²². A-wechoù e veze barradoù imor vras gant “Manu” met ret a oa dezhañ henn ober evit derc'hel kabestr war ur c'hantad bennak a baotred voujant ! An den-douese a oa ivez un den evel ar re all, ha karet e oa ganeomp evel ma oa. Evel ur familh e oa al laz-kanañ.

²² Er film “*Les Choristes*” e kaver un tamm an aergelc'h-se hag ar stummadur a resevis war zigarez deskiñ kanañ evit an Aotrou Doue.

Da geñver gouel santez Sesilia, patromez ar ganerion, e veze ur ganadeg ganimp en iliz-veur. Soñj mat am eus e veze desket dimp bep bloaz ur c'hantik brezhonek da ganañ gant an Aotrou Le Coat. Evel-se, daoust ma oan o chom en ur gêr a Vreizh-Uhel, em eus bet tro, a-drugarez d'an Aotrou Le Coat, da zeskiñ kantikoù brezhonek. Laouen bras e oan o teskiñ anezho, nemet, petra ‘fell deoc’h, d’an oad ma oan, e tistummis un tamm ar c’homzoù anezho, pa ne oan ket c’hoazh brezhoneger. Evel-se, evit “*Da feiz hon tadoù kozh*”, em eus soñj e kanen “*hag en dro d’e bagnole*” e-lec’h “*hag en dro d’he banniel*”; ha prosenoù entanet a raen gant va c’hoar henañ, aet da leanez diwezhatoc’h, e skalieroù daou solieradur hon ti, ganti en he daouarn ur valaenn savet e vann d’ober ur banniel evel er pardonioù – bugale ne oamp ken ! -, ha ni o kanañ a bouez-penn “*hag en dro d’he bagnole*”, pa ‘z eo ar ger diwezhañ-mañ ur ger anavezet mat gant an holl vugale !

T. Gwilhmod

Lavarout a ra ya, hogen ne ra ket

Parabolenn an daou vab. Mazhev 21, 28-32

Ar barabolenn vihan-se e strink diouti meur a sklerijenn. Preder Jezuz ez eo lavarout e c’heller kemm mennozhioù. Bez’ ez eus enta en hor buhez Nannoù a c’hell bezañ kemmet e Ya, dindan levezon an didroidell hag an azrek²³.

A-benn ar fin, kentel an istor-mañ a vefe neket chom aheurtet en dinac’h, hogen bezañ barrek da emdreñ. Bez’ ez eo pezh a ra ar mab kentañ. Pennek e lavar nann ! met goude-se, savet keuz ennañ, ez eas da labourat er winieg, ha Jezuz a ra anv eus ar bublikaned hag eus ar plac’hed a vuhez fall. Da gentañ o deus lavaret : “Nann, ne fell ket din !” Da c’houde kemmet o deus ha sentet ouzh ar gomz a garantez he deus o lakaet dieub ha barrek da labourat e gwiniég Doue. Emañ an azrek hag ar gantroidigezh e kalon parabolenn an daou vab evel en Aviel Jezuz en e bezh.

Ar mab hag a lavar ya, jentil, a zerc’houez an Emglev kozh, Israel, ar bobl dilennet he deus lavaret ya da gentañ, hag a lavaro nann a-benn ar fin²⁴. Ar mab all, ez eo ar baganed a veve en diouiziegezh hag er pec’hed, hogen o kejañ gant ar Mesiaz o deus dizoloet an hini a c’helle gwalc’hañ o c’hoant gwirionez ha glanded. Gant taerder e rebeche ar pennoù bras yuzev da Jezuz daremprediñ ar bec’herion-se ha zoken debriñ ganto.

²³ Azrek : *contrition*.

²⁴ En em c’houlennet em eus alies perak en devoa Doue dibabet ar bobl-se a ranke E drubardiñ. An emlorc’h da vezañ bet dilennet a rankfe hiviziken rannañ gant ar jentiled hervez kelennadurezh Jezuz a c’hell displegañ he emzalc’h. Gant ur bobl dilennet all e vije bet heñvel marteze. (Notenn gant Yann Mikael).

Evit respont d’ar pismigadennoù garv-mañ en devoa endeo Jezuz kontet parabolenn ar mab foran. Amañ e vez anv ivez eus daou vab. An hini yaouankañ a lavar nann d’e dad, a ya kuit, hag en diwezh, morc’hedet, a zistro d’ar gêr. Hogen ar mab henañ hag a zo chomet er gêr, feal d’e Ya, a lavar bremañ nann d’e dad a bed anezhañ da fest Ya e vreur. Ar pep grevusañ a zo enta an temz-spered Farizian : “Perak kemm, peogwir emañ ar gwir ganin”.

Va hini eo an temz-spered-mañ, pa lavaran : “Ya, Aotrou”, hogen hep fiñval, staliet em boazioù hag em fennaennoù, houarnwisket gant va skeulioù talvoudegezh, sanket em c’hendere hag em brud vat. Neuze ar ya emfizius a gas d’un nac’hadenn bleustrek, pezh a zo grevus. Koll a reomp hor chañs da dreuzfurmiñ hor c’halon vaen e kalon greudel.

Ur sklerijenn all luc’hvannet gant ar barabolenn-mañ : Gouverket e vez amañ gant an Aotrou an eneberezh a zo etre lavar hag ober. Bez’ ez eus al lavar ya ha n’eus ket a ober er winieg. Pediñ a ra ac’hanomp da vezañ kempoell, da vezañ gwirion, poellek, diles. Lavaret en deus Yann-Baol II ne oa ket tu kaout div vuhez kenstur : hini al lavar hag hini an ober.

“Kae da labourat hiziv !” Hag eñv habask, en deus Doue ezhomm atav ac’hanomp, hiziv. Soñjal a ra en hon ober pemdeziek. Seven eo ar mab-mañ, hogen komzoù kaer ha mat n’eo ket a-walc’h. Ret eo labourat er winieg, ret eo seveniñ un ober.

En Avieloù ez eus bet meur a stokad o deus graet strinkañ ar Ya. Da skouer : “Deus d’am heul” a lavar Jezuz da Vazhev. Dieub e oa da lavarout nann, o nac’h kuitaat ur vicher dam onest. Hogen ur fromadenn en deus bet, fromadenn ar gantroidigezh.

“Hag hemañ o tilezel pep tra, a savas evit mont d’e heul” Lukaz 5-28. Bet hon eus bet al lusk-se marteze, pe un asant gorrekoc’h da Jezuz. Ne ra forzh ! Ar gwir geal a zo e argarzh an Aotrou an dud a ro o hanter asant pe a adkemer o asant da c’houde ul loc’hadur taer. Mar goulenn ouzhomp prederiañ n’eo ket evit respont dezhañ ya pe nann, evit reiñ dezhañ ur gwir ya, hag a bado. D’an eil mab e lavar an tad tra heñvel ha d’an hini kentañ. Petore tra ? Ar garantez-se ma vimp barnet warni.

Sklaer eo n’eo ket emgfreek ar stokad silvidik. Gisti – ket an holl – o deus gwelet ha klevet Jezuz hag int bet tizhet gantañ. Publikaned, tellerion laer ha kenlabourerion ar galloud – ket an holl – o deus gwelet ha klevet Jezuz ha degemeret ar stok. Ar Farizianed – hogos an holl – a zo bet e darempred gant an hevelep tra ha netra n’en deus fromet en o diabarzh. N’en deus ket falvezet dezho krediñ o devoa ezhomm kemm.

Ur sklerijenn all a strink diouzh an istor berr-mañ : Gouverket e vez gant Jezuz roll an amzer. “Va bugel kae da labourat hiziv !” Ar mab darsavet a lavar nann, met an amzer o tremen a ra dezhañ prederiañ. A drugarez d’an amzer ez emdro e emzalc’h, n’eo ket sonnet ennañ. Respont a ra an eil mab en un doare forc’hellek : klevet e vez ur ya gantañ, met un nann eo e gwirionez. Hogen diwezhatoc’h en deus gelllet kemm mennozh. Ezhomm en devoa amzer evit ismoriñ c’hoant an tad. A-benn ar fin n’eo nepred re ziwezhat evit distreiñ da Zoue. Ne ra forzh eus an

eur maz aimp da labourat d’ar winieg. Pezh a gont ez eo mont di.

Un tammig heñvel ez eo an traoù evit ar Vrezhonek e keñver Breizh o bro. E-pad meur a zek vloaz a wechoù e c’hellont, evit darn, bezañ dianavezet anezhi, stourmet a-enep dezhi zoken, hag un deiz o deus ur stok, ur sklerijenn, hag e teuont da labourat da winieg Breizh, ne vo ket rebechet dezho o emzalc’h kent mard int gwirion.

“D’ho ya bezañ ya ! a lavar ar C’hrist. Ya d’ar Salver nemetañ, d’an hini e c’harmomp hor c’harantez. Diouzh durc’hadur hor buhez emañ disoc’h pep tra. Uhelat e vezomp gant kement ya a lavaromp, ha tamolodet ha teuskaet gant pep nann. Ha gouezomp ivez e c’hell dont en-dro an nann hag ar c’houezhadennoù, hag e c’hellont pakañ ac’hanomp zoken antronoz ur c’hofezadur pe un emdenn.

Ne c’hell ket Mari bezañ keñveriet gant brasañ dremmoù gwregel an Iliz, a ziazezas un urzh relijiel da skouer. N’he deus krouet oberenn garitez ebet, evel Jann Jugan da skouer. N’eo ket deuet da vezañ beleg, ha ne voe ket kensakret beleg. N’eo ket bet fiziet enni an Diskuliadur. N’eo ket deuet da vezañ merzherez. Nann, ur servij hepken he deus rentet Mari : Ya, he deus lavaret da Zoue. Distremenet eo bet gant Mari Nann ar bed da Zoue dre he Ya dezhi, hag e kendalc’h d’henn ober. Ar Ya-se eo an diskuliadur meur.

Youenn Troal

Keleier berr

Naoned : Tudjentil Breizh (kevredigezh vrogar Noblañsoù Breizh) a c’houlenn **alc’hweziou Kastell Duged Breizh** digant Maer an Naoned abalamour ma nac’h pivelezh Brezhon kêrbenn Breizh. E miz Eost bloaz ‘zo e oa bet nac’het gantañ ez afe beleien ha bannieloù an Tro-Breiz er c’hastell.

Kemper : Gant ar c’hentañ « *Festival Turc* » e Kemper e ouzer muioc’h diwar-benn kumuniezh Turked bro-Gemper. Ur miliad bennak ez eus anezho. Hervez Fatma, 18 vloaz en Télégramme ar 1/6/2011 : « *an holl en hor c’humuniezh a gomz turkeg. Hor yezh kentañ ez eo. An div yezh a ouzon mat, komz, lenn ha skrivañ mat a ran an turkeg. Er gêr e vez turkeg peurliesañ. Va zud a sell peurliesañ ouzh chadennoù pellwel turkeg. War-lerc’h ez eo deuet ar galleg, dre ar skol, hep kudenn ebet. Darempredoù stank a vez etre Turked Kemper. Va zud a zistroio d’ar vro, moarvat. Me ne rin ket. Kresket em eus amañ. Met ne gollin ket ar yezh hag ar sevenadur. O zreuzkas a rin d’am bugale, ha lorc’h a vo ganin ouzh hen ober* ». War RCF Radio an Aodoù, radio eskopti Kemper e tisklerias Mehmet Yilmaz, kadoriad kevredigezh Turked Kemper : « *pa vez mesket ar sevenadurioù e tap an den pinvidigezh*

en e zarempredoù gant an dud » ha c’hoazh : « *N’eo ket mat d’ar Vretoned disoñjal a belec’h emaint o tont ha Petra eo o feadra* ». Re wir eo. Pell emañ an Emsav da gaout mil den o vrezhonegañ er gêr hiziv an deiz e bro-Gemper, tiegezhioù niverus ar vugale enno, darempredoù stank kenetrezo ha fiziañs ganto e dazont o c’humuniezh...

An Oriant : tri lec’h-pediñ muzulmat a zo en Oriant : unan e keoded Allende, unan e Kerpont, unan all, dalc’het gant ar gumuniezh turk e Keriado. Kumuniezh ar Varokiz a fell dezhi en em staliañ e Keriado ivez, ha sevel eno dizale **ur voskeenn vras** (996 m²). Hervez an Télégramme eus ar 24 a viz Mae, ne blij ket ar raktres d’an holl fideled rak rannet ez int hervez o bro a orin. Atebeg ar rakres-se, Mohamed Messaoudi, a ziskleir evel reizh « *doujañ holl ouzh lezennoù ar republik laik* », met pa lenner e-barzh dezvadoù ar gevredigezh bet diskleriet er prefeti e lenner ne c’hell bezañ gwerzhet al lec’h bet prenet ganti nemet gant asant « *Ministrerezh an Habou hag an aferioù islamek eus Rouantelezh Maroko* ». Biskoazh kement-all !

Frañs : ar sec’hor a anavezomp e Breizh n’he deus netra da welout gant pezh ez eo e rannbarzhioù ’zo e

Bro-C'hall. Daou gouer en em lazhañ bemdez-Doue e Frañs. E bro Indez ez eo daou bep munutenn en abeg d'ar sec'hor pe en abeg d'an dleoù a zo re bounner. E kreiz bro-Sina ez eus stêrioù a zo aet da hesk hag e Rusia ez eus bet tangwalloù bras er c'hoadeier. Kreskoù bras a zo bet – hag a vo c'hoazh - war briz ar boued. Gant ar monc'hwezh hag an enkadenn armerzhel e tibriz an arc'hant espernet dre holl er bed.

Stadoù-Unanet : hervez Ian Gordon, e Gold Report, « 80 bloaz goude an Enkadenn Vras ne ra an enkadenn a vremañ nemet kregiñ. War an aour e vo ret diazezañ en-dro ar moneizoù... N'on ket sur e c'hello an euro derc'hel ac'hann da fin ar bloaz-mañ zoken ». Lod eus riezoù ar Stadoù Unanet, evel Carolina ar C'hreisteiz, a ro hiziviken an aotre da baeañ gant aour.

Suis : Levr Myriet Zaki, « *La fin du dollar* », deuet er-maez e bro-Suis a zo evel berzet e Frañs. Displegañ a ra emañ an dollar o vont da goll kalz eus e dalvoudegezh, kalz re a zollaroù a vo a-greiz holl dre ar bed, dre ma klask muioc'h-mui ar broioù arab ha Sina ober gant moneizioù all, da skouer evit kenwerzh an eoul-maen. E niv. 44 Kannadig Imbourc'h e oa bet anv eus se met ne oa c'hoazh nemet ur vartezeadenn a seblant dont da wir. Ar Suisad Ulrich Schüler a zo evit liammañ en-dro al lur suis ouzh un dalvoudegezh en aour.

Gres : e 2010 ez eo bet prestet (koulz eo lavarout « roet » rak ne vo restaolet nemet da zeiz sant Bikenig) 1000 miliard a eurioù gant an FMI (Font Moneizel Etrevroadel) hag ar BCE (Bank Kreiz Europa). Ganto ez eo rediet ar riez da werzhañ embregerezhioù perc'hennet gantañ : ar pellgehenterezh (OTE), bank ar Post, porzhioù Pireas ha Salonik ha kement 'zo...

Vioù laïk : Araokaet e oa bet d'an 11 a viz Ebrel en e gêr, gant Eddie Ait, maer *Carrières-sous-Poissy* (Île de France), hemolc'h hengounel ar vioù, a oa aozet dre voaz da zeiz Pask. “*Ne felle ket din keveliñ an darvoud-mañ gant an devoud relijiel. Divizet em eus enta digevrediñ an daou zeiziad. [...] Forzh penaos n'on ket kendrec'het e teu an dud da hemolc'h ar vioù evit abegoù relijiel*” a zisklerias d'ar gelaouenn *Le Parisien* evit reizhabegañ e zivizadenn. War al liketennoù a gemenne an darvoud roud ebet eus ar ger “Pask”, hepken “Hemolc'h ar

vioù”. Pegoulz e vo ar profoù Nedeleg e miz Genver, ha “Kaletez ar Rouaned” e miz Eost en anv al laïkelezh. Bremañ n'en deus nemet mont da welout ar Vuslimiz ha lavarout dezho ne vo mui lazhet un dañvad da zeiz Gouel ar *Mouloud*, hogen ur c'hilhog galian.

Landerne : d'ar c'hentañ a viz Ebrel 2012 eo bet lakaet ar **C'harnaval** gant strollad kumunioù bro Landerne. Degouezhout a raio gant Sul ar Sizhunvezh Santel, **Sul ar Bleunioù**, da lavarout eo e-pad ar C'horaiz...

Daou ved, daou zoare da varn : Bez' ez eus daou c'hobidell Strauss-Kahn, a skriv Michel Gurfinkiel e-barzh *Valeurs Actuelles* eus an 19 a viz Mae 2011, an hini amerikan hag an hini gall. Evit an Amerikaned ez eo ar rev hag a ra droukskog. Evit ar C'hallaoued ez eo an arc'hant. Ar re gentañ a damall anezhañ da vezañ gwallet ur plac'h-a-gambr eus Sofitel New York. Ar re eil a damall dezhañ bezañ feurmet en ostaleri-mañ un heuliad a 3000 dollar evit un nozvezh.

L'arnaque du siècle : Setu talbenn arnod-skrid diwezhañ ar Gall Nicolas Dupont-Aignan, Editions du Rocher. Fellout a ra dezhañ diskouez n'eus nemet ar bankoù a zo lazus dezho kenderc'hel gant an euro, en diac'hin d'an embregerezhioù ha d'an hiniannoù. Enskrivet e oa er steredennoù an enkadenn ma tiskouez an azon frammadurel, adalek ma wilioude ar feur-emglevioù europeat un unvoneiz dreist-talvoudekaet, pezh en deus devoudet un diforc'h a gevezerezh gant hor c'henstriverion, ha dre heulret an dilabour hag an dilec'hiadurioù. War-lerc'h an dra-se e oa dic'hallus krouiñ moneiz evit daskoriñ hon dleoù, poellegezh an euro o rediañ ar stadoù dizleañ en ur ober dleoù all c'hoazh. Hag amprestañ da biv ? Tamm ebet d'ar Bank Kreiz Europa, mellad 123 feur-emglev Lisboa a ziskler ne c'hell e nep doare prestañ d'ar Stadoù na d'ar bankoù kreiz broadel, hogen da Vankoù prevez ma vez o micher gounit arc'hant. Ha setu kreiz ar c'hwiberezh hervez N. Dupont-Aignan : Amprestañ a ra ar bankoù prevez d'ar Bank Kreiz Europa gant feurioù kampi dister (tro-dro da 1%) ha prestañ a reont an arc'hant-se d'ar Stadoù gant feurioù kampi gwall uhel (3,5% evit Bro-C'hall ha betek 7% evit broioù ar C'hreisteiz).

Mererezh :

13 € eo ar skodenn emezellañ da EAT a ro ar gwir daresev *Kannadig Imbourc'h* (16€ er-maez ar C'hwec'hkogn). Talet e vez e penn-kentañ ar bloaz (pemp kasadenn da vihanañ). Ar chekenn a zo da gas war anv **EAT** pe **Imbourc'h** da : E.A.T., c/o Yann MIKAEL 12 straed René Giraud 44130 BLAEN - Roll an niverennoù pe oberennoù n'int ket c'hoazh diviet a c'heller kaout o skrivañ pe war : <http://pagesperso-orange.fr/kannadig/>

Skridaozerezh :

Ar pennadoù a zo da gas da : jean-mariemichel@neuf.fr , pe dre ar Post da rener *Kannadig Imbourc'h* : Yann MIKAEL, 12, Straed René Giraud, 44130 BLAEN. Ar pennadoù ne engouestlont nemet ar re o deus skrivet anezho. Moulet ez-prevez gant an embanner : **Emglev an Tiegezhioù** Kergreven 29800 Trelevenez. ISSN : 1144 357X